

KERTINĖ PARAŠTĖ

Meilė keturkojams globotiniams

Ne, ne... *Akiračių* buldogo neliesiu. Nesu buldogų mėgėjas. Ne dėl to, kad jų fizionomija pasi-
gailėtina atgrasi, bet veikiau dėl
jų kūno neproporcingumo. Aš
mat estetikas. O buldogo išvaiz-
doje tvyro kažkas agresyviai drė-
blaus. Matyt, evoliucija šioj srityj
padarė nepataisomą klaidą.

Ne naujiena, jei šuo įkanda
žmogui. Bet kažkas nepaprasto,
jei žmogus įkanda šuniui. Pasitai-
ko. Tik nemėginkime to daryti
buldogui. Neseniai iš radijo suži-
nojau, kad šuo peršovė medžioto-
ją. Neįtikėtina sensacija! O buvo
taip. Užtaisyta šautuvas gulėjo
ant žemės. Šalia sėdėjo medėjas ir
su apetitu tašė viščiuko gabalą.
Čia pat, akis išsproginęs, kiūkso-
jo šuo. Staiga kažkas sujudojo
krūmuose. Šuo luoktelėjo. Užka-
bino guliniu šautuvas gaiduką.
Sudrioskė šūvis. Kulka pataikė į
sėdinčio kulnį.

* * *

Nesuklysiu teigdamas, kad
dauguma žmonių myli naminius
gyvulius. Net ir šiame aparta-
mentų ir konų mieste, kur daž-
nai, pagal sutartį, nuomojamose
butuose nei kačių, nei šunų laikyti
negalima, matau aibę gatvėse
ant pėsaito vedžiojamų įvairaus
dydžio šunų. Prie namų prieigų
susiduriu su kažko laukiančiomis
katėmis. Prieinu, paglostau
švelnų padarą, pasakau „kicia —
micia — mur — mur“. Niekas dėl
to į teismą netraukia.

Vakar, eidamas Montanos ave-
nida vandenyno link, mačiau
šviesiaplaukę moterį su gan vaiz-
dinga maike (taip, berods, Lietu-
voje vadinami T-shirts). Ant
nugaros nupieštas žaliuojantis
medis, pieva, žydras skliautas,
viršuje užrašyta „Make dogs hap-
py“, apačioj — „Save the trees“.
Taigi šunelių laime reikia tausoti
medžius su tvirtais kamienais.
O medžių Santa Monicoje itin
daug. Pasivaikščiojantys šunys
čia nenuobodžiauja.

* * *

Šių dienų pasaulyje yra marios
sielvarto dėl visokio praradimo,
netekimo, nelaimių, katastrofų,
karų, žudynių ir panašaus praga-
ro. Man kažkodėl gaila ir tų
žmonių, kurie, žiūrėk, staiga
praranda mylimą šeimos globoti-
nį — katę ar šunį. Gyvulus pasi-
klysta ar pakliūna po ratais, ar-
ba kas nors prisiviliojęs jį
nukniaukia.

Štai dar ir šiandien šen ir ten
ant stulpų baltuoja lakštas:
Dingo katinas, vardu „Tucker“.
Yra ir nuotrauka, ir išvaizdos
detalus aprašas, ir net paaiškini-
mas, kad šeima persikėlė kitur, ir
Tucker, matyt, sugrįžo į šią jam
iprastą vietovę. Jo savininkai
išgyvena didelę širdgėlą. Gerai
atlygins suradusiam.

Ne per seniausią skaičių skel-
bimą dėl dingusios kalytės, var-
du Mona Lisa. Pilkos spalvos, su
baltu antkakliu. Nuotraukoj: ke-
turkampė gauruota galvutė, liūd-
nos veriančios akys, jokio Džio-
kondos šypsnio. Be abejo, savini-
kai mėgsta meną ir dievina Leo-
nardo Da Vinci. Aplamai šis
miestas pasižymi dėmesiu kul-
tūrai.

Prieš gerą mėnesį turbūt jau
modernaus meno mėgėjai sielvar-
tavo, ieškodami pradingusio
katino: „Lost cat. Two tone face.
Picasso“. Toks vardas — Picasso!
Dvispalvio veido (lyg ir netinka
sakyti snukio). Negi jis būtų
panašus į mūsų amžiaus didžiau-
sio dailininko praplikusią galvą?
Negi? Picasso paveiksluose vieš-
patauja moterys ir tas pagarsė-
jęs Minotauras. Katėms nėra
vieteles.

Anadien susidomėjau žalsvu
stulplakščiu. Jame stambiomis
raidėmis buvo išriestas despera-
tiškas klausimas: Have you seen
my cat Oliver? Nuodugnai apra-
šyta išvaizda. Telefonas. S.O.S.

* * *

Dar norėčiau pridurti istoriją
apie šuniuką, dviejų plaštakų
dydžio, su juokinga, poetą Liudą
Girą primenančia barzdele, bet,
bijau: skaitytojams šio paistalo
apie keturkojus lyg ir per daug.
Pasakysiu tik tiek, kad tą spirgu-
tį, nežinodamas vardo, pavadinau
Fifi. Jis spoksodamas laikė įsi-
kandęs mano teniso kamuoliuką.
Sakau: Fifi, atiduok man kamuolį.
Tuo metu su pasaitėliu prisiar-
tino jo savininkė — jauna mote-
ris, uoliai bėgiojusi stadiono
ovalu.

Paklausiau: „Ar tas gražuolis
vadinasi Fifi?“ „O ne!“ šypsoda-
masi šūktelėjo bėgikė, „jo vardas
Rambo.“ Rambo!
Sudie! Rambo. Bėgiok su savo
šeimininke. Tai sveika. Bet kur
yra Tucker? Kur Mona Lisa? Kur
Picasso? Oliver? Manau, to ir
Akiračių buldozeris (atsiprašau,
buldogas) nežino.

Pranas Visvydas

Iš monografijos „Adomas Varnas: gyvenimas ir kūryba“

ZITA ŽEMAITYTĖ

IŽANGA

Daugiau kaip šimtmetį nusi-
nešė laiko tėkmė nuo tos datos,
kai išvydo pasaulį dailininkas,
lietuvių kultūros puoselėtojas
Adomas Varnas. Per šimtmetį
keitėsi įvykiai ir žmonių idealai,
praūžė keli karai ir revoliucijos.
Daug kūrybinių siekių, ieškojimų
ir atradimų, daug meilės ir nusi-
vyliu, brangių draugų ir priešu
vardų ir veidų integravosi į žmo-
gaus menininko-kūrėjo gyve-
nimą. Kokiais kriterijais jį ver-
tinti, kad nepažeistume pusiau-
svyros tarp to, kas buvo labai
svarbu, ir to, kas sudarė tik
foną atsiskleisti asmenybei su jos
aspiracijomis ir turtingu dvasi-
niu gyvenimu? Jei į gyvenimą,
asmens saviraiškos siekimą
pažvelgtume kaip į nuotykį, Ado-
mas Varnas galėtų būti tokio
gyvenimo-nuotykio iškilus hero-
jus, palikęs savo darbais ir kūry-
ba ryškius pėdsakus tautos
kultūroje.

Adomas Varnas gimė 1879 m.
sausio 3 d. — po penkiolikos
metų, kai buvo uždrausta lietu-
viška spauda, o po Lietuvą
sklandė skaudūs poeto Antano
Baranausko posmai: „Anei rašto,
anei druko mums turėt neduoda/
Tegul, sako, bus Lietuva ir tam-
si ir juoda...“. Tai buvo laikai, kai
lietuviams nušvito Jono Basana-
vičiaus *Aušra*, o Vinco Kudirkos
Varpas juos šaukė: „Kelkite,
kelkite, kelkite!“. Lietuviško žo-
džio šviesą skleidė knygnešiai,
keliaujantys po kaimus „darakto-
riai“.

Tai buvo lietuvių tautinio sąjū-
džio nesulaikomo kilimo metai.
Tautos atgimimo ir išsivadavimo
idealai, pasiaukojama negausios
šviesuomenės veikla kūrė laisvės
ir ryžto atmosferą, išjudino
dūmines pirkias, įliedama į
kaimo vaikų širdis noro siekti
mokslo šviesos. Nepaisydami
vargo ir skurdo, jie veržėsi į mies-
tus, trokšdami tapti daktarais,
advokatais, inžinieriais, dažnai
tėvų skatinami — kunigais, kad
paskui galėtų dirbti savo krašte.
Vienas tokių buvo ir Adomas
Varnas. Tik jį viliojo tuo metu
dar taip retas ir bent jau kaimo
žmogui neįprastas menininko
kelias.

Adomas Varnas priklausė tai
19-ojo amžiaus pabaigos — 20-ojo
pradžios Lietuvos žmonių kartai,
kuri veržėsi į mokslus, į

Menotyrininkė Zita Žemaitytė yra
baigusi spaudai ruošti monografiją
*Adomas Varnas: gyvenimas ir kūry-
ba*. Čia spausdinamas autorės įvadas
veikalui ir pirmasis skyrius „Vaikys-
tės pėdsakai“. Vėliau spausdinsime
dar du skyrius iš šios dailininko
Adomo Varno monografijos — „Dva-
sios ramybės beiškant“ ir „Peter-
burgo meno mokykloje“.

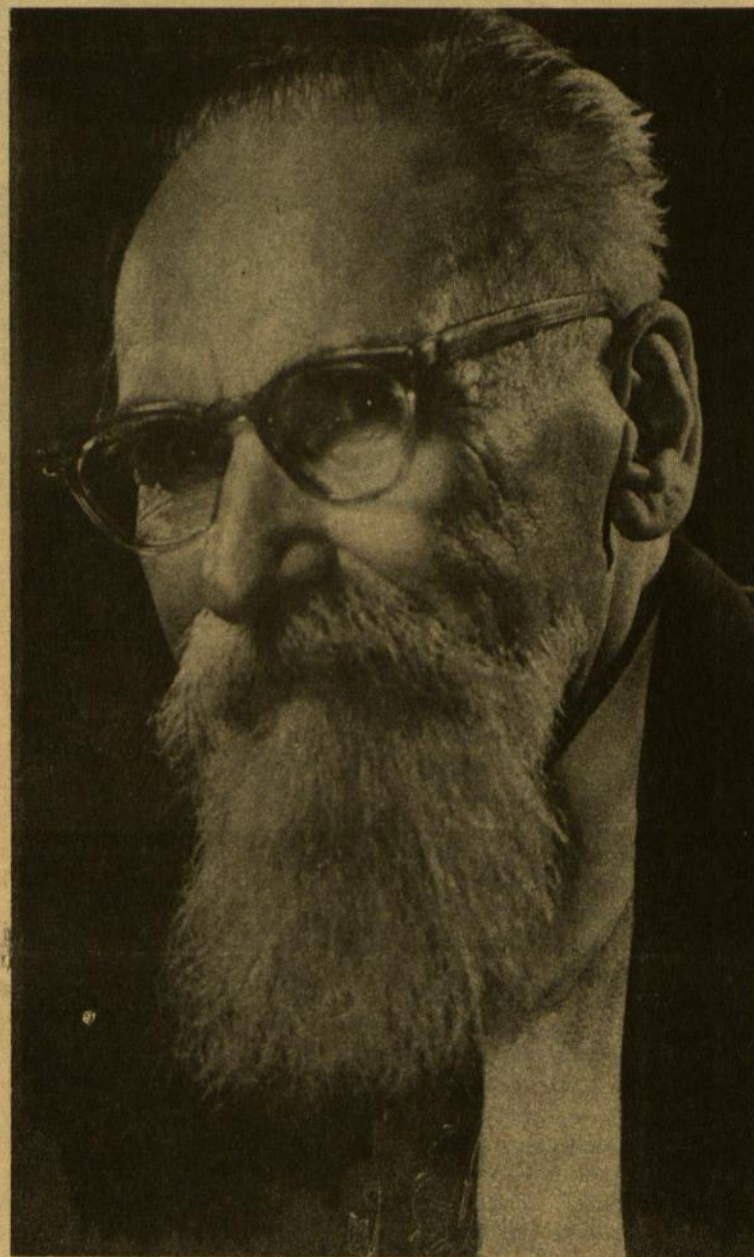
šviesą, kuriai ir žodis „Tėvynė“
dar nebuvo sotaus gyvenimo si-
nonimas. Į tą žodį jie sudėjo tau-
riausias dvasines aspiracijas.

Adomas Varnas buvo renesan-
sinių polėkių asmenybė — dau-
gelio kultūros darbo sričių inicia-
torius ir spiritus movens. Nors
pagrindinė jo veiklos sritis buvo
tapyba, jis reikėsi ir kaip grafi-
kas, ir kaip lietuviškų terminų
žodyno sudarytojas, pinigų ir
pašto ženklų kūrėjas, tautodailės
rinkėjas, ekspertas grafologas.
Kuriantis nepriklausomai Lie-
tuvai, jo vadovaujama Lietuvių
meno kūrėjų draugija organizavo
ir įsteigė visas svarbiausias
Lietuvos kultūros institucijas —
teatrus, meno mokyklą, muzie-
jus.

Nerami dvasia Varną blaškė po
įvairias padanges; ieškodamas
savojo kelio trejus metus išbuvo
kunigų seminarijoje, ten neradęs
savo pašaukimo ir ją metęs, atsi-
dūrė Peterburge, vis dar abejo-
damas savo galiomis: „Ejau [je
dailės] mokyklą, laikydamas, kad
aš darau tik bandymą, [svars-
tydamas] ar iš tikrųjų turiu koki
talentėlį...“. Vidinio nerimo
blaškomas, kartais atsitiktinumo
inspiruotas (sakykim, draugo
pakviestas) jis keliauja iš
mokyklos į mokyklą, ne daugiau
kaip trejiems metams apsis-
todamas tai Peterburge, tai Krok-
uvoje, tai Ženevoje, tai netoli
Palermo Sicilijoje, tai Zakopa-
nėje. Meta mokyklas be gailėsčių,
nors jose mokytojų yra verti-
namas, jo darbai premijuojami.
Jis pasirenka laisvo menininko
kelia, nes jį šaukia nematytas,
spalvingas pasaulis su vis kituose
žemės pakraščiuose užtekan-
čiomis aušromis, su dar neregė-
tais kalnų ir jūrų peizažais. Jis
nori spalvomis ir formomis iš-
reikšti to pasaulio grožį, jį fiksuo-
ti savo teptuku. Adomo Varno
kaip menininko stilius bene
ryškiausiai susiformavo studiu-
juojant Krokuvos meno aka-
demijoje. Su kitais savo kartos
jaunaisiais dailininkais Varną
jungė bendri visuomeniniai
idealai ir meninė pasaulėjauta.

Visų jų (su mažomis išimtimis)
kūrybai būdingas realistinis
piešinys bei stilius, jie mažai pa-
veikti modernizmo, kuris jau
19-ojo amžiaus pabaigoje — 20-ojo
pradžioje reikėsi Vakarų Eu-
ropos ir artimiausių kaimynų
— lenkų, rusų dailininkų dar-
buose.

Nors Adomo Varno kūryboje
nėra ryškių stilistinių lūžių — jis
liko ištikimas realizmui, bet tas
jo realizmas buvo paliestas visų
naujųjų meno reiškinių — sim-
bolizmo, romantizmo, impres-
sionizmo. Tai ypač ryšku jo ank-
styvuosiuose tapybos ir grafikos
darbuose. Jis tapė Karpatų kal-
nus ir Viduržemio jūros pakran-
tes, bet nepaprastai mylėjo Lietu-
vos gamtą, nesiliovė ja grožėjesis,
norėjo tą grožį perkelti į savo
drobes. Savo drobėse jis pagauna
gyvą gamtos pulsavimą, nuola-
tinį vyksmą, fiksuoja pagautą
akimirka, ir ta akimirka yra
reikšminga; jeigu tai peizažas, tai
harmoningai į bendrą kompozic-
cinį akordą susilieja miškų
melsvi masyvai, sodrūs debesys,
papilkavusios, tarsi sidabro šydu
aptrauktos tolimos — atmosfera
prisodrinta drėgmės; jis puikiai
suvokė šį mūsų gamtos poetinį

Adomas Varnas (1879-1979)

Vytauto Maželio nuotrauka

grožį. Be peizažų, Varnas visą
gyvenimą tapė ir portretus — jam
sekėsi pagauti portretuojamo
asmens psichologines būsenas, o
ypač talentingai šis sugebėjimas
pasireiškė šmaikščiai, su dideliu
įžvalgumu sukurtose šaržų serijo-
je „Ant politikos laktų“.

Nuo pat jaunų dienų Varnas
buvo drąsus, nevengdavo rizikin-
gų situacijų, žadinusių jo fanta-
ziją, visada rasdavo išeitį iš keb-
lios padėties; kartkartėmis jis
buvo, sakytume, pramuštgalvis,
bet tas bruožas visada buvo
žadinamas aukštesnių paskatų, o
joms įgyvendinti pirmiausia
reikėjo laisvės. Už ją ir kovoję
visokiose situacijose. Jis sugeba
ištrūkti iš persekiojusių žandarų,

apgauti ji sekusį šnipelį; pabėga
iš kalėjimo, užsienyje gyvena
pakeitęs pavardę. Jis — roman-
tikas, kartais vaizduotėje matęs
didesnį pavojų, negu yra tikro-
vėje. Pats apie save ne kartą yra
sakęs: „bastūnas buvau... lengva-
būdis...“. Tačiau po tariamą leng-
vabūdįslumui slėpė gilus savo
pašaukimo, savo pareigos dirbti
atgimtančios Lietuvos labai
suvokimas; tas „lengvabūdįsku-
mas“ — tai veikiau buvo savotiš-
kas filosofinis pasaulio suvoki-
mas, „neprisirišimas prie
praeinančių dalykų“, apsau-
gantis nuo sukrėtimų, ištikus
kokiai nors nesėkmei ar ne-
teikčiai. O nesėkmių būta: pavyz-
džiui, Šveicarijoje, palikti pas

pažįstamą, dingsta Lietuvos
kryžių negatyvai ir piešiniai, ku-
riuos visą 1905 metų vasarą
pėsčias keliaudamas po Lietuvą
darė. Patekę pas atsitiktinius
žmones, dingdo daug Vokietijoje po
Antrojo pasaulinio karo nutapytų
darbų. 1943 metais suėdę jo
namas Palemonė su geriausiais
kūriniais. Bet nelaimės jo
nepalaužia: jis ryžtasi statyti
naują namą, abu su žmona veža
reikalingas medžiagas. Užklup-
tas pakeliui plėšiko, nepaisy-
damas jau įpusėto septinto
dešimtmečio, narsiai stoja į kovą,
taikydamosis smogti plėšikui
vieninteliu turėtu „ginklu“ —
skėčiu... Bet ši narsa vos nekaina-
vo jam gyvybės — sunkiai sužeis-
tas kulkos, vos išsikapsto iš ligos.
Skaudžiai išgyvena tėvynės pra-
radimą, kai karui baigiantis
tenka trauktis į Vakarus, ir trem-
tyje suranda jėgų prasmingai
gyventi ir kurti.

Adomo Varno prigimtis buvo
ekstrovertiška. Nors kūrybos
procesas reikalauja vienvietės, bet
jis mieliai būdavo ir žmonių drau-
gijoje. Tiek Lietuvoje, tiek Vokie-
tijoje, o vėliau ir Čikagoje, kur iš-
gyveno likusius savo gyvenimo
tridesimtį metų, jis pasiner-
davo į lietuvių kultūrinį gyve-
nimą kaip į sraunią upę, iš
kurių ne kartą iškildavo sužeis-
tas aštrių nusivylimo ar netiesos
skeveldrų. Tai jo neatgrasindavo,
jis vėl su tokia pat aistra puldavo
į įvykių, darbų sūkurį; dažnai ir
pats griebdavosi ką organizuoti,
būdavo pirmasis ir nevengė to
išskirtinumo, net ir tada, kai
buvo vadinamas lietuvių-dailės
patriarchu.

Amerikoje tapė portretus,
nostalgijos kamuojamiems tau-
tiečiams kūrė lietuviškus pei-
zažus su pasvirusiais kryžiais
pakele, jo iniciatyva Čikagoje
buvo įkurta M. K. Čiurlionio
galerija, jis buvo Amerikos
lietuvių dailininkų draugijos
garbės pirmininkas, Montessori
centro direktorius, Lietuvių
katalikų mokslo akademijos,
Lietuvių istorikų draugijos ir
daugelio kitų lietuviškų organi-
zacijų veikėjas ir narys. Jo cha-
rakteryje buvo 19-ojo amžiaus
romantizmo, kurį jau atmiešė
20-ojo amžiaus praktiškumas.

(Nukelta į 2 psl.)

Adomas Varnas

Žiema, 1955

Šiame numeryje:

Apie keturkojus ir žmones • Ištraukos iš monografijos „Adomas Varnas: gyvenimas ir kūryba“ • Balio Augino ketvirtoji lyrikos knyga „Metaforų smuikas“ • Naujaisi Balio Augino eilėraščiai • Etnografams suteikti moksliniai laipsniai • Mstislavo Dobužinskio eskizai

Žodis apie Balio Augino „Metaforų smuiką“

VACYS KAVALIŪNAS

Balys Auginas. METAFORŲ SMUIKAS. Lyrika. Cleveland: Lietuvių veteranų sąjunga „Ramovė“ Cleveland'o skyrius, 1992. 214 puslapių. Kaina — 12 dolerių. Gaunama „Drauge“.

Pats svarbusis meno tikslas nuo seniausių laikų — išreikšti žmogų, sako René Huyghe savo knygoje *Siela ir menas* (L'âme et l'art), kurioje jis gražiu, giliu ir dvasingu žodžiu atskleidžia meno sielą, išspinduliuojančią iš žmogaus būties gelmių.

Huyghe savo knygoje kalba tiksliai apie tapybą. Tai tačiau tinka ir kiekvienai kitai meno rūšiai: skulptūrai, muzikai, literatūrai apamai, o ypač poezijai, kuri gimsta žmogaus sielos gėmėse ir su kuria susitinkame Balio Augino *Metaforų smuiko* aiduose.

Tačiau žmogus, Montaigne *Bandymų* (Essais) teigimu, yra įvairus ir banguojantis. Ir banguoja jis laiko — praeities, dabarties ir ateities — ir erdvės plotmėje — tarp gimtųjų namų, kurie giliai įsirižę į jo sielą, ir pasaulio, kur jo takai ir keliai vingiuoja ir išsišakoja.

Banguoja jis ir tarp dangaus ir žemės. Ir tų bangų užses pasigirsta ir likiminiai — egzistenciniai jo žingsnių aidai: gyvenimo prasmės, metafizinio ilgesio, mirties ir amžinybės, kur mes, gražiais *Metaforų smuiko* žodžiais, „sužydėsim amžinumui“.

Sis žmogaus bangavimas erdvės ir laiko plotuose ir tarp fizinio ir metafizinio pasaulio pareina ir nuo skirtingos — individualios ir nepakartojamos — jo dvasinės konstrukcijos. Jei du daro tą patį, nėra tas pat. — Si duo faciunt idem, non idem est, sako lotyniškas posakis, pabrėžiantis žmogaus individualumą. Galime eiti toliau ir pasakyti: Jei du žiūri į tą patį, mato ne tą patį. Pavyzdžiui, žiūrėdami į kalną, vienas matysime jo grožį, kitas — gamtos pasaulio didingumą ir paslaptį, o trečias skaičiuosime, kiek ir kokių metalų yra jo uolose.

Ir nuo tai — nuo mūsų dvasinės konstrukcijos — pareina ir mūsų santykiai su išorinės erdvės daiktais: kaip mes juos girdime, matome ir jaučiame. O Rabin-drath Tagore žodžiais, ir kaip mes pasitinkame šviesa, kuri spinduliuoja iš tų daiktų.

Nuo tai pareina ir tie vėjai — literatūros teorijoje juos vadiname motyvais, — kurie sukelia vidinio mūsų peizažo bangavimus. Jie, kaip ir žmogus, gali būti įvairūs: mažai, kurie lopšinės švelnumu vos tegali pribudinti melsvą lino žiedą, ir galingos vėtrės, kuriose žmogui, neatsirėmus į dangų, sunku išsilaikyti ant kojų.

Kokie vėjai — išoriniai ir vidiniai — paliečia *Metaforų smuiko* stygas? Kokius virpesius jie sukelia poeto sielos plotuose? Ir kokia lyrinės jų smuiko melodijos linija ir jos bangavimų kryptis? — Banguoja ji per du šimtus septynis puslapius, stabtelį prie kiekvieno ilgesnio ar trumpesnio skyrelio ir — vartojant čia muzikinį harmonijos terminą — leidžiasi į gilumą ir dažnu atveju čia nesustojia.

Viena iš pačių ryškiųjų *Metaforų smuiko* lyrinės melodijos kryptis — namai. Gimtieji namai, apie kurių reikšmę ir žmogui, ir jo kūrybai savo knygoje *Erdvės poetika* (La poésie de l'espace) kalba prancūzų filosofas Gaston Bachelard. — Ir namai, mūsų gimtieji namai, savo pamatais yra giliai suaugę su žeme ir su mūsų siela. Juose žengiamo pirmuosius savo gyvenimo žingsnius, iš jų išseina į pasaulį, i juos savo mintimis visada ir sugrįžtame. Ir juose mes, ir toli būdami, gyvename taip, kaip juo-

se — savo praeities namuose (La maison du passé) — visada gyven-davo ir Oskaras Milašius.

Į praeities namus atbanguoja ir *Metaforų smuiko* melodijos linija. Į juos sugrįžta ir Auginas. Tačiau tie namai, kurie atsiskleidžia il-gesingose mūsų vizijose, skiriasi nuo realių namų. Jie mūsų dvasios pakeisti — sudvasinti. Ir mūsų santykiai su jais jau kito-kie. Juose pajuntame ir jų sielą.

Į tokius praeities namus sugrįž-ta ir *Metaforų smuiko* autorius. Sugrįžta jis „Tėviškės durų šauksmo“ eilėraščio erdve. O kai praveria tų namų duris, sugrįžta ir jų netekties skausmas. Ir virsta jis dabartimi. O dabartis — anga į ateitį:

*Kiekvieną kartą, kai atveriu
Brolišką glėbį namų,
Degantį sūtikimo džiaugsmu —
Regiu kaitrias akių žarijas
Ir palaimintą ilgesio lietų.*

.....

*Bet, kai palikęs namus,
Išėini —
Lydi mano atodūsių aidas,
Rauda slenkščio vinis,
Liūdi gimtasis žaidras.*

Tėviškės namų šauksme ir jų slenkščio vinies raudoje atsisklei-džia — ją tarytum išgirstame — ir poeto siela, giliai suaugusi su gimtuoju namuose aidinčia me-lodija.

Į praeitį, į amžinuosius namus — prie savo žmonos kapo Auginas grįžta ir „Nuskendusios liepsnos“ eilėraščio plotais. O į tuos namus mes grįžtame ieškodami ne na-mų, o savęs. — Savęs praėjusio laiko plotuose, susijusio su nueito kelio žingsniais, ieškome net ir tada, kai žinome, kad tuo ke-liu sugrįš ir mūsų praeities skausmas.

Tuo keliu pasuka ir *Metaforų smuiko* autorius:

*Kai aplankau
Tą žemės šaltą kauburėlį —
Žinau — namai čia Tavo amžini:
Esi dalis ir žemės
Ir šešėlių,
Esi nuskendusi liepsna
Prisiminimų vandeny —*

*Sapnuos kartu mes grįždavom
Į seną tėviškės malūną —
Nūnai šešėlių žingsniais vaikštai
Tik mano menėje minčių —*

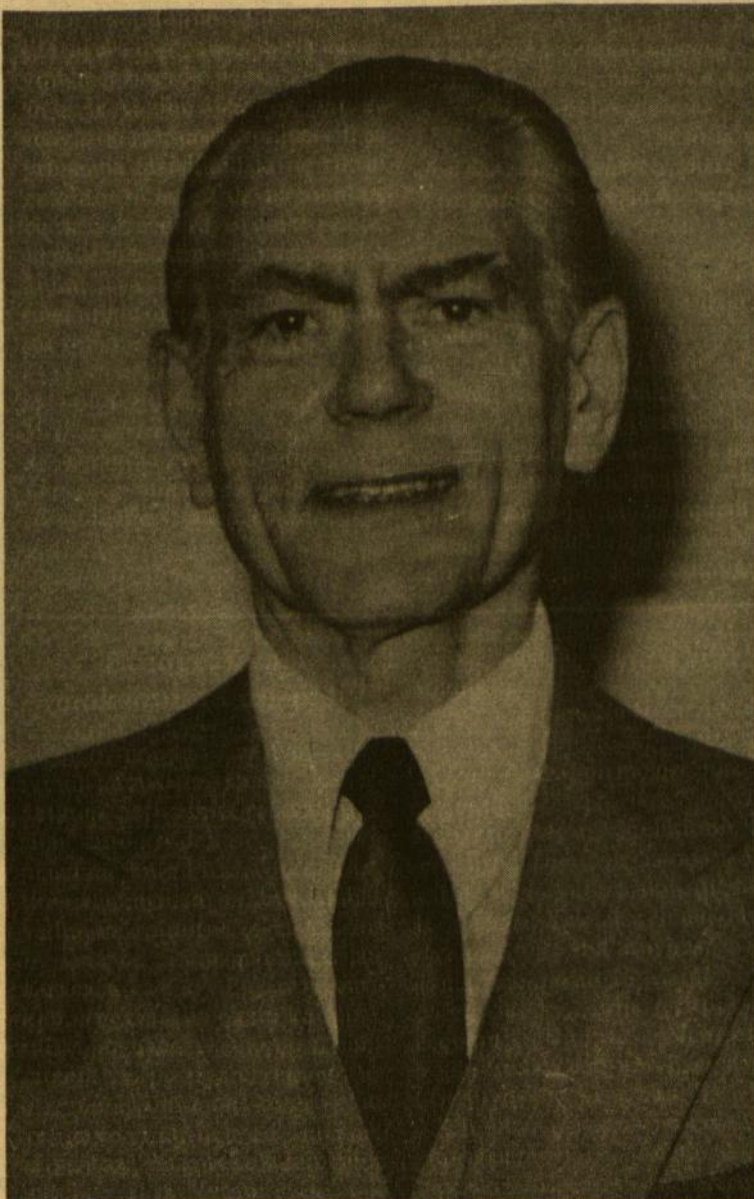
Šio šalto kauburėlio plotmėje atsiskleidžia gilūs netekties plotai. O juose tarsi išgirstame ir juodą žodį „niekad“, kuris savo prasme nuaidi į amžinos nebūties tolimas. Tačiau Augino žmogaus kelio vizijoje jis tereikia niekad „Čia“. — Jis nubanguoja į meta-fizines tolimas, kuriose mes, tokie pat pavadinimo eilėraščio žodžiais, „sužydėsim amžinu-mui“, kuriuo šviesiais šešėlių žingsniais praeina ir Valerija:

*Nedrebėk prieš artėjantį vakarą,
Nebijok ir nakties tamsumos —
Tau šilkinę galaktikos skarą
Dovanosiu sietytų namuos —*

*Juodas kriaušės nuskins erdvės
soduose
Liūdnaakė naktis dykumų —
Ir svajonių ir ilgesio soduose
Sužydėsim amžinumui —*

Tai kiek primena Salomėjos Nėries eilėrašty „Diemedžiu žydėsiu“. Bet tiksliai primena — Nėries vizijoje žmogaus kelias aukščiau diemedžio žiedo ne-pakyla.

Augina traukia ne tiksliai gim-tieji namai — ir ne tik anapus pasaulis, kur mes sužydėsim amžinumui. Jo *Metaforų smuiko*

Balys Auginas

J. Garlos nuotrauka

garsuose pasigirsta ir žemės šauksmas, kuriame pajuntame ir jos dvasią. O tas žemės šauks-mas aidis iš „Žemės traukos“ eilėraščio:

*Mane —
Šlamančią senmiškio samaną —
Žemės magneto trauka
Tolydžio vis traukia į šiaurę —
Namo*

Čia ir mistinis momentas — žemė susijungia su poeto motinos ašaromis:

*Kur motinos maldos
Tylinčiam smėlyje miega
Ir laukia manęs - - -*

Ir tai pereina kiton — mistinio realizmo plotmėn, apie kurį kalba J. Calvet savo knygoje *Iliustruotas prancūzų literatūros vadovėlis* (Manuel illustré de la littérature française), kuris išlais-vina medžiaginio pasaulio daiktų sielą. Ir Augino *Metaforų smuiko* žodyje: jo garsuose, spalvose ir jo prasmėje atsiskleidžia ne tiksliai grožinis — estetinis momentas, bet ir išorinės erdvės daiktų siela. O jo „Prieaušrio psalmės prisike-limui“, „saulėtos Ostijos“ šviesoje susijungia du pasauliai — dangus su žeme:

*Atsiklaupiu
Ant savo sielvarto
Po Didžiojo Penktadienio
Dangaus pilkaisiais pelenais —
Tebūna Tavo dieviška valia:*

Etnografams moksliniai laipsniai

Pagal naujus Lietuvos ista-tymus buvusius mokslų kandi-datams, patikrinus jų kvalifika-cijas, suteikti daktarų laipsniai, maždaug kaip Ph.D. Vakaruose. Buvusieji mokslų daktarai dabar vadinami habilituotais daktarais — panašiai, kaip priimta kitur Europoje. Ligi šiol Lietuvoje buvo keli etnografai mokslų kandida-tai, nebuvo mokslo daktarų. Šiais metais trys pasižymėję etnografai apgynė atitinkamas disertacijas ir gavo habilituoto daktaro laipsnius. Teisę tokius laipsnius suteikti turi Vytauto Didžiojo universitetas kartu su Lietuvos istorijos institutu Vilniuje, pasi-

*—Ir tamsią mano žemę
Tu apsodink
Išganyto lėlijomis
Ir laisvės medžiais —
Tau degs balta ugnim
Dėkinga beržo tošis,
Dalindama atbėgantiems
laukams
Saulėtą Ostiją
Prisikėlimo —*

Šviesa ir spalvos, kurios yra giminingos šviesai ir kurios, graikų filosofo Plotino žodžiais, mus priartina prie dvasinio pa-saulio, blykčioja visoje *Metaforų smuiko* erdvėje: Žalioji giesmė, Žydrasis gedulas, Geltonos įka-pės, Balta akimirka, Žalsvasis allegretto ir kt. O „Žaliosios giesmės“ eilėraštyje jos ir dainuo-ja. Jas mes ne tiksliai matome, bet ir girdime:

*Žalsvą rūbą velkasi klevas,
Senas ažuolas dairo pakumpęs —
Skrenda paukščio giesmė
sužaliavus,
Jos pažadintas šokteli javas
Į žaliąsias pavasario klumpes —*

Šioje šviesoje ir įvairių spalvų bangavimuose atsiskleidžia ir poetinis *Metaforų smuiko* žodis ir jo fonetinė forma. O gražu tėra tik tai, kas turi formą. Atsisklei-džia ir to žodžio prasmė, kuri, Maritain teigimu, sujungia poezi-ją su transcendentinio grožio. Pagaliau joje atsiskleidžia ir žmogaus siela, aidinti metafizi-niu ilgesiu „sužydėti amžinumui“.

telkus specialistų habilitacinį komitetą.

1993 m. balandžio 15 d. savo di-sertaciją „Gyvulių ūkis Lietuvoje XVI a. - XX a. pirmojoje pusėje: etninės patirties ištakos“ apgynė etnografe Regina Merkienė. Ji-nai dirba Lietuvos istorijos in-stituto Etnografijos skyriuje nuo 1960 metų. Yra paskelbusi daug straipsnių ir dvi knygas. Kita diena, balandžio 16, habilituoto daktaro laipsnis suteiktas žinomai etnografei Angelei Vyšniauskaitėi už disertaciją „Lietuvos linininkystė XVIII - XX a. pirmojoje pusėje: invento-ris ir papročiai“. Disertantė yra baigusi Vilniaus universitetą 1943 metais. Lietuvos istorijos institute dirba nuo 1948 metų.

MINČIŲ SNAIGĖS

Aforizmų akvarelės

Balys Auginas

NORĖČIAU

*Norėčiau
Kad laikas sustotų
Ir svajotų —
Kaip svajonėse
Skęsta kalnai —*

*Kad parimusių
Eglių skarotų
Žalioji malda
Nesustotų —
Ir kvėpuotų
Gyvybės kvapu
Amžinai —*

*Norėčiau
Šlamėti kaip medis
Išlikimo giesmė
Prie gimtosios šaknies —
Kai velėnojo užmigs
Mano žodis,
Snaigių rožėn užklotas,
Bežadis —*

*Aš norėčiau,
Kad žemė ir snaigės
Kalbėtų ugningai
Lyg liepsnos
Užgesusios
Mano minties —*

MIŠKAS IR VERDENĖ

*Atskrido iš žemių ledinis vėjas,
Ir skardis velkas sniego skrandą,
O miškas dreba apledėjęs —
Verdenės veidrodžio neranda —*

*Čia veidą prausdavo aušra pabudus,
Įkaidavo nuo saulės žingsnių kelias,
Ir iš užsmės išeidavo šešėliai gūdūs
Išgirst, kaip skamba tekantis varpelis —*

*O sudaužytojo ledo šukė
Jis regi žilaplaukį senę,
Kuri pusny palaidoja verdene —*

* * *

*Ir miškas atsidūsta sunkiai —
— Tai tu — Sigutės žiežula piktoji
Sniegų kalvom pūgų žirgais atjoji —*

SENKAPIAI ŽIEMA

*Čia miega amžiai, žvelgdami į toli,
Čia rasi protėvį ir brolių —
Kasmet čia šoka linksmos snaigės,
Seniai jau žemiškos gyvybės baigės,
Bet džiaugias senkapiai pražile,
Ir bėga metai vis per žiemą gilia —*

*O, nepažįstamasai broli,
Aplankęs amžinybės guolį,
Kur akys sutemų pažvelgia blandžiai —
Tik snaigės skraido lyg blandžiai,
Ramybė nešdamos ir taiką,
Migdydamos sapnus ir laiką —*

Parašė kelias knygas ir daugybę straipsnių. Trečiojo disertanto didelių mokslinių nuopelnų etno-grafo, Vacio Miliaus ha-bilitacinės disertacijos gynimas vyko birželio 3 dieną. Jo tema: „Lietuvos kaimo amatai ir technika XIX - XX a. pirmojoje pusėje“. Dr. Vacys Milius dirba Lietuvos istorijos instituto Etno-grafijos skyriuje nuo 1954 metų.

SUTEMŲ PUSNYS

*Nemirtinga mirtis nusinešė naują
mirtingą gyvybę.
Romėnų poetas Lukrecijus*

*Stikliniais ir blausiais vyzdžiais
Kristalo karalystėn žvelgia langas —
Kaip mežginių keisčiausiais pavyzdžiais
Žiemos siuvėja sutemas apregus:
Ledinėm tunikom, šerkšnų šilkais,
Jos slenka lyg migla baltais takais —*

*Ir mes įklipsim į pusnis
Lengvais šešėliais, atminimų skraistėm —
Tai mus — išrovus kaip usnis —
Mirtis į ledo tundrą ves nelaisvėn —
Į glūdumą nakties,
Virve surišus užmaršties —*

*Ir tamsios upės mus užkūps —
Juoda žiema užlopyt eketę —
Tiktai gyvenimas dainuos,
Kad negirdėtų kalbančios tylos:
— Ak, snaigės — mūsų baltos dienos,
Kodėl į juodą pusnį lekiatė? —*

PŪGA

*Žiemos žaibai
Žaibuoja iš dausų,
Ir sniego griūtys
Griūva iš dangaus —
Ji sivedžia skiautes
Sudraskytų debesų
Gurvoliūnais, gniūžtėm
Snaigių negyvų
Ant slėnio
Gruodo nelygaus —*

*Apregus
Įkapėm baltom medžius —
Ant jų šakų sutupdo
Sniego balandžius —
Ji mūrija žeručio
Blizgančias pilis —
Nuo jų spindėjimo
Apanka
Pašilys —*

*Ji kaip vėlė
Vaiduoklio mirusio
Įniršus
Klaidžioja laukais —
Baltam karste
Perlu sužirusio
Pailsus miega
Lyg legendų ragana
Baltam pasaulyje,
Baltais plaukais —*

GYVENIMAS

*Žmogaus gyvenimas —
Kalėdinė eglutė,
O dienos — dūžtantys žaislai —
Bet kaip pakeisti
Žmogaus būtį,
Jei ji — tik šukės
Ir spygliai?*

W. Dailininko Žibunto Mikšio ofortų paroda „Žibuntas Mikšys: ex collectione dr. Algimantas Keler-tas“ vyks Galerijoje, 4317 South Wisconsin Avenue, Stick-ney, Illinois 60402, nuo šių metų sausio 30 iki vasario 13 dienos. Parodos atidarymas bus sekma-dienį, sausio 30 dieną, nuo 3 iki 5 v.v. p.p. Galerijos lankymo valandos — pagal susitarimą.

Jurgis Gimbutas

Atrastas lobis – nematyti neregėti Dobužinskio eskizai

DALIA SRUOGAITĖ

Prologas

Kai Leonas Narbutis telefonu pranešė, kad darysias Mstislavo Dobužinskio sukurtų kostiumų eskizų paroda, žinoma, nudžiūgau. Tačiau jam paprašius apie tai parašyti, iš karto tvirtai atsisakiau. Nesu meno istorikė, o Bonn'os universitete lankytos meno istorijos paskaitos taip per dešimtmečius nublukusias, kad prasišaukčiau su visa etika šnekėdama apie tai, ko neišmanau. Ir dar apie Didįjį Dobužinskį!

Tačiau Narbutis nenusileido. Atitėpė man į namus sunkią dėžę, iš kurios vienas po kito išnirio nuostabūs personažai – veikėjai niekad pas mus nepastatytam veikalui. Eskizai beveik niekieno nematyti, nes tik dabar Leonas iškniso, kad jie iš režisieriaus Stasio Pilkos, mirusio 1976 metais Čikagoje, archyvo. Jam juos paskolinusi Stasė Kazlienė.

Išsėdėčiau tuos charakterius kambaryje ir negalėjau atsisėdėti. Dingo visi atsakymai rašyti, nes pasirodė būtina pasidalinti savo įspūdžiais su skaitytojais ir būsimais parodos lankytojais.

Klaustukas

Atrodo, Stasys Pilka buvo sumanęs veikalą pastatyti ir jau 1949 metais turėjo šiuos Dobužinskio eskizus. Kodėl premjera neįvyko (Pilka atvyko į Čikagą 1948 metais), kol kas dar paslaptis. Gal todėl, kad veikalas ne lietuviškas? Mūsų tada jauni teatralai, gausiai susibūrę kaip tik Čikagoje, kūrė teatrus ir statė spektaklius. Stasys Pilka rėmėsi lietuvišiais autoriais: Grušu, Vaičiūnu, Petručiu. Tuo tarpu Jurgis Blekaitis ir Vytautas Valiukas domėjosi šalia lietuvių ir žymiais pasauliniais dramaturgais: Eugene O'Neill, Tennessee Williams, Jean Anouilh, ir Clifford Odets, už kurį režisierius gavo nemažai pylos iš kai kurių mūsų recenzentų, matyt, McCarthy eros įtakoję.

Anuo metu mūsų spektaklių aprašinėtojai (ir net gera dalis žiūrovų) tėvynės nostalgijos prislėgti, geidė matyti nors ir senas, kartais net naivias, bet tik lietuviškas dramas, visai nekreipdami dėmesio į teatrą, į menininką, į tai, ką scenoje atskleidė režisieriai ir aktoriai (nors ir lietuviškai). Pati teatro menininko kūryba nebuvo tinkamai suvokta, daugiausia šnekėta ir rašyta apie veikalą. Žinoma, ir jį reikia analizuoti bei vertinti, tačiau teatro mene žiūrovui turėtų būti labai svarbu pamatyti, kaip tekstą perprot režisierius, kaip jis pastatymą suorganizavo ir kaip aktoriai jo sumanymus atliko.

Kartais kvailiausia komedija, virtuoziškai aktorių sužaisla, vertia kvatotis iki užspringimo ir išlieka ilgam atminty, o stipri drama, mėgėjiškai atlikta, palieka žiūrovą gūžčiojantį pečiais.

Taigi anomis nuotaišomis gal Stasys Pilka pabūgo statyti nežinomo autoriaus veikalą, net ir su genialaus dailininko puošmenom. Tuo tarpu tenka šiuo atveju rašyti klaustuką.

Veikalas

O kaip reaguoti ir nežinomos dramatos eskizus? Atėjus į tokią specifinę parodą, kurioje matome talentingus darbus, pasigėrime tik spalvų gamomis, įdomiais kostiumais, kažkokiais simboliais... gražu, įdomu, malonu – ir viskas. Gerai, jeigu eskizai yra mums žinomų operų, kurias išvija bene labiau pažįsta nei dramas, tada ir žiūrėti įdomu, smagu atpažinti pamėgtus personažus ir palyginti juos su kitų dailininkų to paties vaidmens apipavidalinimu.

Mstislavas Dobužinskis

Mardonijaus kostiumo eskizas

Artėjančioje ekspozicijoje pamatysime Cesare Meano (1899-1957) komedijai „Salomėja arba Antra kartą gimusi“ (parašyta 1937 metais ir išversta lietuvių kalbon Vytauto Tvardausko) Mstislavo Dobužinskio sukurtus kostiumų eskizus. Todėl susipažinkime su veikalu, o toji pažintis pravers mūsų akis ir regėsimė tarsi gyvus charakterius. Būsimiems parodos lankytojams pateikiame trumpą komedijos santrauką.

Veiksmas vyksta primityvioje Armėnijos karaliaus ARTAKSIJO pilies salėje, Domicijaus Klaudijaus Nerono viešpatavimo metais.

Primityvus ir pilies gyvenimas. I veiksmo pradžioje sargybos viršininkas MESROPAS minko tešla pyragui, o karalienė SALOME sėdi ant sosto laiptelių ir siuva savo vaikui drabužėlį. Tarp jų pulkuojasi vištos ir tarnaitės

sosto menėje kabina skalbinius. O karalius miega.

Išėjęs ministeris MARDONIJUS praneša, kad kalnų giminės nerimsta, bijo karo, tačiau tuoj pamiršta gyventojų problemas ir labai susidomi būsimu pyragu. Pabunda karalius, labai blogai nusiteikęs, nes sapnavęs blogą sapną. Iš dialogo su Mardonijum aiškėja, kad karalius yra didelis užuomarašas arba ne visi sraigtaučiai gerai prisukti jo smegeninėje.

Staiga atbėga miestietis, šaukdamas, kad į pilį atvyksta romėnai. Salėje kyla sąmyšis, greitai tvarkomasi ir rengiamasi priimti Cezario pasiuntinius. Vyksta komiškas chaosas. Salome su moterimis pasišalina.

Netrukus pasirodo Cezario pasiuntintys TULIJUS KASIJUS su sekretorium KAJUM LIUTECIJUM bei savo palydovais. Po ilgų pasilabinimų svečiai praneša, jog Cezario siųsti atvyko

parvežti jam garsiąją Salomę, Artaksijo žmoną, kuri, būdama labai jauna, už savo šokį pareikalavo Jono Krikštytojo galvos. Neronas įsivaizduoja ją vis dar jauną ir nuostabiai žavią. Už šią malonę, po ilgų derybų, Tulijus Kasijus pažada Artaksijui prijungti prie jo valdų dar keturias provincijas. Apsvaigęs pažadėtai turtai, Artaksijus suglumsta, nes Salome jau nebe jauna ir ne ta pati šešiolikinė gražuolė.

Vyksta svarstymai: kaip patenkinti Cezario užgaidą ir gauti tas keturias provincijas. Po ilgų karaliaus pasitarimų su Mesropu, Mardonijumi ir patia Salome, sumanyta jos vieton parinkti pačią gražiausią karalystės merginą ir ją išsiųsti Neronui Salomės vietoj. Greitai atvedamos septynios merginos ir išrenkama ŠIRVANSADA. Apgavystė būtų pavykusi, bet paslaptį išduoda Širvansados tėvas BAKTASIJANAS, pareiškęs, kad nesutinkąs savo dukters išleisti į Romą.

Romėnai, supratę klastą, apsimeta jos nematą, nes, nenuvežus Salomės, atsakysiančios jų pačių galvos. Melas tapo paversas tikrove ir po grakščių, komiškų scenų Širvansada iškeliauja. Artaksijas lieka liūdnas ir užsivajuoja apie niekad nesenstantį princesę Salomę. Jį ramina jo ištikima žmona, tikroji Salome, jau pagyvenusį moteris, trijų jo vaikų motina. Suglumintas karalius užmiega, o Salome įsako pavaldiniams: „Kad visur tylu būtų. Karalius miega!“

Komedijos autorius laisvai elgiasi su epochomis, nors veikėjęs parinkęs istorinius: karalius Artaksijas įsteigė nepriklausomą Didžiąją Armėniją 190 metais pr. Kr., o Romos imperatorius Neronas viešpatavo 54-68 metais po mūsų eros. Karalius miega, o Salome įsako pavaldiniams: „Kad visur tylu būtų. Karalius miega!“

Salomės persona domėjosi ne vienas žymus rašytojas, pvz., Oscar Wilde, parašęs dramą „Salome“, pagal kurią kompozitorius Richard Strauss tuoj pat titulu pavadino plačiai žinomą operą; Hermann Sudermann – tragediją, o Gustave Flaubert – pasakojimą apie Salomę.

Teatrinė Salomės tema žaidžia ir Kostas Ostrauskas mini dramų rinkinyje „Ars Amoris“ (Algimanto Mackaus knygu leidimo fondas, 1991). Licentija poetica

Mstislavas Dobužinskis

Širvansados kostiumo eskizas

leidžia autoriams sparnuotai fantazuoti ir pokštauti bei sukurti naują, savitą veikalą.

Pokštuoja ir Cezare Meano, ir net Dobužinskis, kuriam, regis, komedija patikusi, nes matome kostiumų, sukurtus neatmetinai, ne skubiai. Iš pradžių atrodo, kad dailininkas lengvu, spalvingu mostu, lyg su šypsniu, žaidė savo kūrybine vaizduote. Giliau gi pažvelgus ir išžiūrėjus, matome kiekvieno rūbo apmąstytas detales, neprasilenkiančias su kostiumų istorijoje aprašytomis. Personažai tarsi gyvi: karalius pradžioje komiškai kvailokas, o pasitinkąs romėnus – juokingai karūnuotas, su trišakiu valdžios ženklų. Jo sargybos viršininkas pirmame veiksmo kepejas, iš kurio prijuostės nori išskoti varlę, o iš medinio padėklo varva tešla. Karalienė – daug kuklesnė už karalystės merginą, veik nesiskirianti nuo miesto moterų. Tik šios grupės ketvirtasis, ministeris – rūstus ir didesnis dabitą už patį karalių. Tarnaitės (verges) ir miestiečiai – vėlgį idomos figūros, o iš septynių gražuolių tegul gražiausią išsirenka parodos lankytojai.

Antrosios, romėnų, grupės atstovai – rimti, kovingi, tiesiomis nosimis, su jiems būdinga apranga bei galybės atributais. Įdomi Romos kareivio lazda, kurios viršūnėje – atviras žmogaus delnas. Kiekviename piešinyje atrandame nemažai simbolių: tikrų, istorinių ir reikšmingų. Belieka į juos įsigilinti ir suprasti.

Dailininkas

Nesinori tikėti, kad Mstislavo Dobužinskio (1875-1957) vardas nebūtų žinomas kiekvienam lietuviui. Nebent jau primirštame, gerokam metų skaičiui pralikus po jo mirties.

Suglaustos žinios apie dailininką yra mūsų Enciklopedijoje, o platūs bei išsamūs apie jį Vandos Daugirdaitės-Sruogienės straipsniai buvo išspausdinti *Drauge* 1982.09.11 ir 1983.05.19. Rašė apie jį ir Stasys Pilka, ir Vladas Vijeikis, ir kiti, o didesnę dalį paties Mstislavo Dobužinskio „Atsiminimų“ rasime 1977 m. 2-ame žurnalo *Sėja* numeryje.

Priminsime tik, kad dailininko protėviai jau reikėsi mūsų krašto istorijoje 16-ojo amžiaus

pradžioje, o šeimos lizdas buvo Dabužiai, Ukmergės apskrityje.

Laimingu sutapimu dailininkas brendė tuo metu, kai Rusijoje (pradžioje jis mokėsi Petrapilyje) žydėjo menas, o inteligentija pasižymėjo aukštu kultūros lygiu, tad greitai jis buvo pastebėtas kaip genialus menininkas. Pradžioje pradėjo kurti kaip tapytojas, greit perėjo į grafiką (jau 1906-1913 metais jo parodos vyko Europos miestuose), o susipažinęs su garsiuoju režisierium Stanislavski, Maskvos Dailės teatro kūrėjais, su žymiuoju baletu meistru Diagilevu, nukreipė teptuką į teatrą. Sukūrė daugiau kaip 80 pastatymų dekoracijų Europoj ir Amerikoje, praturtino Lietuvos teatrą apie 50 operų, baletų, dramų scenovaizdžiais bei kostiumais.

Dobužinskis bene pirmasis pastebėjo M. K. Čiurlionį ir atskleidė šį genijų pasauliui. Pamilęs Lietuvą ir ypač Vilnių, dailininkas žavėjosi senais romantiniais kampeliais, grakščia architektūra, stilingomis bažnyčiomis, pakelių kryžiais, koplytėlėmis, gamtovaizdžiu ir jam žino juos kerinčio grožio cikle „Senoji Lietuva“. Šių darbų paroda buvo New York'e 1973 metais, o Čikagoje juos matėme 1984 metais. Meno istorijoje Mstislavas Dobužinskis paliko neištrinamą vardą.

Epilogas

Mstislavo Dobužinskio spalvingi eskizai bus išstatyti Leono Narbutio Lion Frame studijoje, 3125 West 71st Street, Čikagoje, šių metų sausio 28 dieną, penktadienį. Atidarymas įvyks 7 v.v.

Pagarba Leonui Narbutiui, kad jis, šalia savo darbų studijoje, Radio Free Europe (yra Čikagos korespondentas) ir visuomeninės veiklos, surado laiko šiai parodai surengti.

Apmaudu būtų, kad tik Čikagos lietuviams tektų Mstislavo Dobužinskio darbas pasidžiaugti. Kaip būtų gera, kad jie aplankytų visus lietuviškus telkinius, kad jie būtų parodyti ir amerikiečiams. Nejaugi šis lobis vėl bus kažkur paslėptas, kaip prieš 45 metus?

POST SCRIPTUM norisi pasakyti, jog Mstislavo Dobužinskio darbai turėtų būti kaupiami Lietuvai, kad jie rastų nuolatinę vietą mūsų žymiųjų dailininkų galerijoje. Yra juk žinoma, kad taip neręjęs ir pats dailininkas.

Adomas Varnas

(Atkelta iš 2 psl.)

klasių mokiniai, vėliau žymūs valstybės ir kultūros veikėjai, kaip Antanas Smetona, Jurgis Šlapelis, Petras Avizonis, Kazimieras Būga, Juozas Tūbelis ir kiti. Adomas Varnas prisimena, kaip vyresniųjų klasių mokiniai buvo susitarę prieš pamoką nesimelsti rusiškai, ir Smetona 1894 m. spalio 14 d. perskaitė maldą lietuviškai. Ne tik gimnazija, visa Mintaujos lietuvių visuomenė buvo sukrėsta, kai už tai daug mokinių buvo pašalinta iš gimnazijos (dalis jų 1897 metais buvo priimta vėl, kiti išvažinėjo ir gimnazijas baigė Rusijos imperijos miestuose).

Nematoma, bet dvasiškai jaučiama gija Mintauja surišta su Varno gimtuoju miestu. 1900 metais Mintaujoje surengto lietuviško vakaro skelbimą Joniškėje iškabino Povilo Višinskio paprašyti vietos gyventojai. Už šio ir kitų panašių renginių lietuviškus skelbimus buvo iškelta byla, atsidūrusi Rusijos senatė ir turėjusi reikšmės kovoję už spaudos gražinimą.

Kaip sekėsi Adomui mokslas Mintaujos gimnazijoje? Kada jame pabudo menininko prigimtis? Tėvas apgyvendino berniuką pas bendrapavardį Varną, už kurio buvo išteikėjusi būsimą dailininko Petro Kalpoko teta. Ten Adomas jau rado Petrą, taigi abiems su dar dviem ar trim

berniukais teko drauge kurį laiką gyventi Varnų „pensionate“. Kitais metais su Petru Kalpoku Varnas mokėsi skirtingose klasėse: Varnas – „a“ klasėje, Kalpokas – „b“. Namie jis matydavęs Kalpoką piešiant: ilgesio kamuojamas šis piešdavo iš atminties savo gimtąją sodybą. Varnas prisimena: „kartą aš jam lyg pastabą kokią daviau, lyg man nujautimas sakė, kad piešinyje buvo perspektyvos klaida“. Bet pats tada dar nepiešė.

Pradžioje Varnui mokytis sekėsi, pirmąją klasę užbaigęs pirmuoju mokiniu, tik matematika „šlubavusi“. Antroje klasėje buvęs trečias mokiny. Prisimindamas tuos tolimus laikus, dailininkas vėliau padarė išvadą apie pažeistą savo „mėchaniką atmintį“. Daug ką, jo nuomone, galima iškalti, o matematikoje reikia savarankiškai mąstyti. Mokymąsi sunkino ir privaloma mokykloje rusų kalba. Todėl antroje klasėje Varnas jau turėjo korepetitorius, to paties bendrabučio penktaklasi mokinį. Trečioje klasėje prisidėjo lotynų ir vokiečių kalbos, taigi mokymosi krūvis dar labiau padidėjo. Lotynų kalbą Varnui dėstė ne Jablonskis, o labai griežtas lenkų kilmės mokytojas: „Kaip kirviu reikėdavo kirsti visą laiką, atsakinėti pagal jo taktą... lotynų kalbos visą gramatiką kaltinai iškalt“. Gimnazijoje mokėsi net

trijų tikybų mokiniai: stačiatikiai, protestantai ir katalikai. Pastariesiems tikybą dėstė Tumas, 1893-1895 metais Mintaujos katalikų parapijoje dirbęs vikaru.

Mokydamasis ketvirtoje klasėje, Varnas susirgo, atsiliko nuo

bendraklasių, todėl 1895-96-ieji mokslo metai buvo paskutiniai Varno praleisti Mintaujoje – ir patys sunkiausi. Po nemalones ligos ir dar nemalonesio gydymo (nuraunant visus plaukus) mokyti nebuvo nuotaišos. Jautėsi dvasiškai ir fiziškai pa-

vargęs. „Toji kančia taip nuteikė, kad pradėjęs penktą klasę, labai nenuotaikinau galėju visą tą mokslą sekti... Gale metų nutariau, kad man reikia ramiesnio kampelio ieškoti, kad aš galėčiau savo nuotaišką bent kiek į ramesnę vagą įstatyti...“

Adomas Varnas

Milžinių rytmetinė maldą, 1956

1896 metais baigęs penkias Mintaujos gimnazijos klases, bet nelaikęs egzaminų, Varnas grįžo namo ir pusantrų metų praleido, padėdamas tėvams dirbti ūkio darbus, būdamas išoriškai ramus ir linksmas, o iš tiesų neramus ir pasimetęs, įtemptai sprendamas, ką toliau daryti, kokių kelių pasukti. Motina norėjusi, kad jis baigtų gimnaziją, bet jis pats pasišovęs stoti į kunigų seminariją.

Ką Varnui davė metai praleisti Mintaujoje? Nors pats jaunuolis aktyviai nesireiškė lietuvių veikloje, bet visa širdimi jai pritarė. Vyresniųjų draugų akcijos prieš carizmo politiką ir jį ugdė veržlia, laisva, nesitaikanti su priešpaula asmenybę, įliejo širdin nujautimą, kad tik pakilus virš siaurų asmeniškų interesų, atsiveria gyvenimo prasmingumas. To jis kol kas tik ieškojo, todėl jį ir trukdė dar neištirti keliai.

NUORODOS

- 1 R. Jasas, „Žiemgala“, *Mokslas ir gyvenimas*, 1966, Nr. 5, p. 35.
- 2 E. Jasiūnas, „Adomo Varno atsiminimai“, rankraštis, p. 33.
- 3 P. Čepulienės atsiminimai, autorės užrašyti 1990 m. gruodžio 10 d. (autorės archyvas).
- 4 M. Kartauskienė, *Pradinių mokyklų švietimo raida Lietuvoje XIX a. antroje pusėje ir XX a. pradžioje* (Vilnius, 1989), p. 5.
- 5 R. Vėbra, *Lietuvių visuomenė XIX a. antroje pusėje* (Vilnius, 1990), p. 163.
- 6 *Varpas*, 1890, Nr. 5, pp. 75-77.
- 7 V. Maknys, *Lietuvių teatro raidos bruožai* (Vilnius, 1972), pp. 11-12.